

International Journal of Academic Value Studies

ISSN : 2149 - 8598
www.javstudies.com

(Yayınlanma Tarihi: 19/07/2016)

International Journal of Academic Value Studies, 2016 / 2 (4): 153-166.

TR63 Bölgesindeki (Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye) İmalat İşletmelerinin İnovasyon Kültürü ve Kabiliyet Envanterine Yönelik Alan Araştırması Projesi

Yard. Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU¹

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ofettahlioglu@hotmail.com

Doç. Dr. Hatice Seçil FETTAHLIOĞLU²

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, sfettahlioglu@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Arif Selim EREN³

³Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, arifselimeren@hotmail.com

Öğr. Gör. Mesut BİLGİNER⁴

⁴Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, mbilginer@hotmail.com

Uzm. Cansu BİRİN⁵

⁵Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, cansu_birin@hotmail.com

Öz

Üniversite sanayi işbirliği çalışmalarında en önemli sorun sanayinin ihtiyaçları ile üniversite imkanlarının ortak noktada buluşturulmasıdır. Aynı zamanda inovasyon konusu da işletmeler açısından önem arz etmektedir. İşletmeler, gelişim ve yenilik için inovasyon çalışmaları yapmak ve iyileştir durumundadırlar. Fakat hangi tür projelere yönelmeleri gerektiği, hangi tür uygulamalar ile katma değer yaratma çalışmaları yapılacağı konusunda doğru seçimlerin yapılamaması önemli bir sorundur. Bu nedenle işletmelerin inovasyon kabiliyeti envanterinin belirlenmesine yönelik çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Literatür taramasında yurtdışı ve yurtiçinde birçok inovasyon çalışması yapıldığı görülmektedir. Ancak bölgesel düzeyde inovasyon kabiliyet envanterinin ortaya konmasına ilişkin bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalarda inovasyon kavramı, tanım ve türleri üzerinde durulmuştur. Yurtdışında yapılan alan çalışmalarında ise Silikon Vadisi örnekleme gibi bölgesel düzeyde çalışmalara yer verilmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda tek bir il bazında ve tek bir sektör üzerinde yapılan alan çalışmalarına rastlamak mümkündür. Ancak TR63 bölgesi gibi üç ayrı ili kapsayacak ve imlata sektörü gibi genel bir alan çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle de yapılacak çalışma oldukça özgün bir değere sahip olacaktır.

TR63 bölgesinde imalat işletmelerinin inovasyon kabiliyetlerinin belirlenmesi ve buna ilişkin veri tabanının oluşturulması, üniversite sanayi işbirliği çerçevesinde proaktif hareket tarzının uygulamaya geçilmesi ve bu konuda daha önce bir alan çalışmasının yapılmaması projenin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile daha sonra yapılacak olan çalışmalara, imalat işletmeleri ile ilgili kurum ve kuruluşlara ciddi bir veri tabanı havuzu oluşturulması da projenin diğer gerekçeleri arasında yer almaktadır. Bu proje ile inovatif çalışmalar konusunda farkındalık oluşturularak, bu alanda çalışma veya yatırım yapmak isteyen işletmelere de katkı sağlanması amaçlanmaktadır. İnovasyon konusunda TR63 bölgesindeki kurum ve kuruluşların birlikte hareket edebilecekleri bir

* Bu çalışma 2015/3-77M proje numarası ile Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir.

inovasyon çemberinin oluşturulması amaçlanan hedeflerden bir tanesidir. Projenin hayata geçirilmesi ile günümüz iş hayatının vazgeçilmez unsuru olan inovasyon konusunda, bu alanda yatırım yapmak isteyen firmalar daha gerçekçi adımlar atmış olabilecektir. Bu doğrultuda yapılan bir proje, firmalarımızın daha sağlıklı kararlar almasına yardımcı olacaktır.

Proje kapsamında TR63 bölgesinde yer alan imalat sektörünün inovasyon kabiliyetine ilişkin eksik yanlar ve olumlu yanlar belirlenerek veri tabanı alt yapısı oluşturulacak, örneklem kapsamındaki firma yöneticileri ile yüz yüze görüşmeler yapılması ve sonrasında elde edilecek verilere göre hazırlanacak anket formlarının hazırlanması ve uygulanması çalışması ve nihai raporların paylaşılması proje basamaklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Kabiliyet Envanteri, TR63 Bölgesi, İmalat İşletmeleri, Arge Altyapısı
JEL Kodları :

A Case Study Project On The Innovation Culture And Abilities Of The Manufacturing Enterprises In TR63 (Kahramanmaraş, Hatay And Osmaniye) Region

Abstract

The major problem in cooperation of university and industry is the issue of meeting the needs of the two parties in a common point. The most important of these is the innovation issue. The main focus of the enterprises is to make innovation in order to develop and get optimized. However, it is a point at issue that on what projects the focus will be on and selection of the kind of applications. Thus, there is need for detection of innovation ability inventory.

The literature review revealed that there are plenty of international and local studies on innovation. But, there is scarcity of studies on local innovation abilities. The literature focuses on the concept, definition and types of innovation. The foreign studies generally focus on region based Silicon Valley samples. The domestic literature covers only one city or only one sector. However a big scaled study covering three cities in the TR63 region and manufacturing sector has not been conducted. For this reason, the present study will be original with these aspects.

The main aim of the present study originates from the need for proactive action in industry-university coordination and also detection of the innovation capabilities of manufacturing enterprises and lastly the necessity of a database in innovation related issues. Moreover, the present study will shed light on the latter studies as it will provide a useful database. The project aims to drive awareness on innovative studies and also guide firms who are about to make investments on related issues. The present project also aims to construct an innovation chamber in institutions of TR63 region. With this project the firms will be able to make more realistic attempts in making the recent must of the world of business. A project aiming these issues will guide enterprises to give more useful decision making.

The project will constitute a database of innovation capabilities of the manufacturing sector in TR63 region and also identify the missing points and negative assets. Face to face interviews are going to be made with the managers of the enterprises who are in the sample of the study and then, obtained data will be used in the construction of a survey form and lastly the final report of the project will be composed.

Key Words: İnnovation, Capability Inventory, TR63 Region, Manufacturing Enterprises, R&D Infrastructure

JEL Classification:

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünya üzerinde değişen rekabet şartları çerçevesinde inovasyon birçok işletme için rekabet gücü elde etmeyi sağlayan en önemli araç haline gelmiştir. İşletmeler sürdürülebilir başarı sağlamada zorlu bir mücadelenin içinde bulunmaktadır. Varlığını devam ettirip rekabet avantajı kazanmak isteyen işletmeler değişen çevre koşullarını ve yenilikleri yakından takip edebilmeli ve pro-aktif işletme yapısı sergilemelidir.

İşletmelerin değişen çevre koşullarına uyum sağlayarak inovasyon yapabilmeleri Ar-Ge harcamaları, faaliyette buldukları sektör gibi birçok değişkene bağlıdır. Bu değişkenlerin en önemlilerinden biri de şüphesiz kültürdür (Yiğit, 2014:1). Kültürün inovasyonla olan önemli etkisi sonucu olarak tanımlanan kavram inovasyon kültürüdür.

Literatürde inovasyon kültürü kavramının daha fazla araştırılması ve geliştirilmesi gerektiği sık sık vurgulanmış olsada inovasyonu destekleyen kültürün hangi özellikleri taşıması gerektiğine dair bir fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir (Judge ark., 1997:73).

Bu çalışma TR63 bölgesinde faaliyet gösteren imalat işletmelerinin inovasyon kültürü ve kabiliyetlerinin belirlenmesi ve inovasyon envanterinin oluşturulması amaçlamıştır. Bu doğrultuda öncelikle yazın taraması gerçekleştirilmiş ve önceki çalışmalar incelenmiştir. Buradan elde edilen bilgiler ışığında bir anket formu hazırlanmış ve bu form uzman görüşleri tarafından yapılan bir ön-test sonucunda uygulanmıştır.

Ön-testten makul sonuçlar alınınca KSÜ BAP'tan destek alınarak anketlerin hizmet alımı ile yapılması planlanmasına rağmen Ticaret ve Sanayi Odası Veri Tabanı kullanılarak evrene ulaşılmış ve bundan temsil yeteneği olan bir örnekleme rastsal yöntemlerle ulaşılmıştır. Elde edilen 370 adet anket formu veri seti haline getirilmiş ve yazındaki örneklerden yola çıkılarak geliştirilen araştırma modeli üzerinden uygun istatistikî yöntemler uygulanmıştır.

2. YAZIN TARAMASI

Ulusal ve Uluslararası literatür taramasında; proje başlığımıza ilişkin olarak inovasyon kültürü ve inovasyon envanterinin çıkartılmasına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalarda genellikle inovasyon kavramı ve inovasyon kabiliyeti konuları sadece teorik açıdan ele alınmıştır. Ayrıca bölgesel kalkınma üzerine yapılan çalışmalarda inovasyon kavramına değinilmiş ancak uygulamaya gidilmemiştir. İşletmelerin inovasyon kabiliyetleri konusunda inovatif değerlerin ne olması gerektiğine yönelik yazın taramalarından örnekler sunulmuştur.

Uluslararası alan indeksi içinde yer alan araştırmalar da genellikle, inovasyon ve çeşitleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bölgesel kalkınma ile ilgili olarak genellikle Silikon Vadisi türü teknoloji merkezlerinin kurulması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalara yer verilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Kısaca ifade edebiliriz ki, proje konumuzda daha önce yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Özellikle TR63 Bölgesinde imalat işletmelerinde yapılacak inovasyon kabiliyet envanterinin çıkartılması ile elde edilecek bulgular literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Bu alanda yapılacak bir çalışma ile işletmelerin daha proaktif uygulamalar ile doğru alanlara yatırım yapacağı ve inovatif kararlarda daha sağlıklı sonuçlara ulaşacağı umut edilmektedir. Bu projenin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi ile elde edilen veriler daha da geliştirilerek, geniş kapsamlı olarak Türkiye genelinde ve diğer sektörlerde de uygulanabilecektir.

Son olarak, bölgesel çapta yapılacak bu tür bir proje ile elde edilen veriler, inovasyon alanında ne tür çalışmaların yapılabileceğini ortaya koyacağı için üniversite sanayi işbirliğine de katkı yapacaktır. Bu nedenle projemiz hem literatür hem de uygulama alanında oldukça önem arz edeceği düşünülmektedir.

3. İNOVASYON KÜLTÜRÜ

İşletmeler değişen rekabet koşulları ile birlikte inovasyon süreçlerine ait ihtiyaçlarını her geçen gün artırmaktadır (Ruivo, Oliviera & Neto, 2012: 1008). Rekabet avantajı kazanmada kullanılacak en önemli kaynaklardan biri inovasyondur. Bu nedenden dolayı inovasyon yapmayı destekleyecek her türlü faaliyetten yardım almak gerekmektedir.

İnovasyon İngilizce kökenli bir kavramdır. İngilizce'de buluş anlamına gelen "invention" adlı terimden dilimize geçmiştir ve "yenilik", "buluş", "icat" gibi kavramlarla adlandırılmaktadır. İnovasyon, girişimciliğin belli bir fonksiyonudur. Girişimcinin yeni kaynaklar meydana getirerek refah yaratması veya mevcut kaynakların kullanım potansiyelini artırarak refah yaratmasıdır (Drucker,1998).

İşletmeler değişim durumlarının farkında olup , bu değişimlerin uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bu farkındalık halindeki işletmelerin yenilik potansiyelini beslemesinin, büyütmesinin ve sonuçlarını üretmesinin sonucunda ortaya çıkan kavram 'İnovasyon Kültürü' olarak adlandırılmaktadır (Gümüş, 2009: 165).

Kurum kültürü, kurumdaki birçok süreci etkilediği gibi inovasyon faaliyetlerini de etkilemektedir. Bu yüzden inovasyon faaliyetlerine odaklı bir kurum kültürü (inovasyon kültürü) oluşturmak inovasyon yapmak isteyen her işletme için bir zorunluluktur. İnovasyon kültürünün muhakkak bir inovasyonla sonuçlanmasının garantisi yoktur ancak inovasyon kültürü kesinlikle bir ön şarttır (Angel,2006:3).

İnovasyon kültürü yaratıcılığın, risk almanın, girişimciliğin, bilgi ve fikir paylaşımının nasıl artırılacağını ve teşvik edilebileceği üzerinde odaklanır (Gandotra,2010:56).

İnovasyon kültürü kurum üyelerinin inovasyon faaliyetlerini engelleyen değil destekleyen davranışlar geliştirmelerine yardımcı olan normların oluşmasını sağlar. Bu normları Russell (1989:11-12) şu şekilde sıralamıştır;

- Kurum üyelerinin yenilikçi faaliyetlerini desteklemek,
- İnovasyonu işletmenin stratejik problemleri için uygun bir çözüm yöntemi olarak görmek,
- İşletme içinde serbest ve açık bir bilgi paylaşımının olmasını sağlamak,
- Potansiyel inovasyonlar hakkında bilgisi olan işletme dışındaki gruplarla yakın temas halinde olmak,
- Yeni fikirlere açık olmak,
- Yeni fikir üretmelere hem psikolojik hem de maddi destek vermek,
- Yeni girişimler için makul seviyede bir risk alımını teşvik etmek ve
- Etkili bir değişim uygulamasını desteklemek.

TÜRKİYE'DE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülkemizde sanayinin kurulma dönemi oldukça eskilere dayanmaktadır. Sanayileşme faaliyetleri ile ilgili ilk adım 1839 yılında Tanzimat hareketleri ile başlamıştır. Türkiye'de sanayinin kurulma aşaması Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanmış, 1950'lerden sonra ise ulaşım imkanlarının gelişmesi, nüfusta yaşanan artış sonucu kırsal kesimden şehirlere göç eden işgücü potansiyeli, sermayesi artış gösteren özel sektörün sanayiye yatırım yapması gibi etkenler sanayinin gelişme ve çeşitlenmesini sağlamıştır. 1950'lerden sonra kurulan Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası ülkede özel sanayinin gelişmesinde olumlu bir rol oynamıştır (Bulut vd., 2013 :19).

1980 sonrasında Türkiye'de sanayileşme, küreselleşme ve AB ile entegrasyon sürecinin belirlediği sınırlar çerçevesinde bir yol izlemiştir. Türkiye'de 1980'lerden itibaren serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, dışa açılma politikaları ile sanayi ürünleri üretimi ve ihracatında önemli artışlar olmuştur. Günümüzde ise, Türkiye sanayisi küresel ekonomiye entegre olarak yabancı yatırımlara açık hale gelmiştir. Dünya ile gerçekleşen bu entegrasyon küresel şirketlerin ülkede, sermaye ve mal hareketlerine neden olarak sanayinin daha hızlı gelişmesini sağlamış, dönem dönem ekonomik krizlerin de yaşanmasına yol açmıştır. Bugün Türkiye, ihracatının % 90-95'i sanayi ürünlerinden oluşan dünyanın en büyük onyedinci ekonomisi olarak gelişmekte olan ve sanayileşen bir ülkedir (İmer, 2015:115).

Türkiye’de en yaygın sanayi kollarından biri, taş ve toprağa dayalı sanayi olarak da tanımlanan, Çimento, Seramik ve Cam Sanayiidir. İmalat sanayii içinde değerlendirilen diğer sanayi kolları, Orman Ürünleri Sanayii, Maden Sanayii, Makine Sanayii ve Kimya Sanayiidir. Orman ürünlerinden kâğıt, mobilya, ilaç, parke, sunta ve kozmetik sanayiinde yararlanılmaktadır.

Sanayi faaliyetleri, imalat sanayii başta olmak üzere, madencilik ve taş ocakçılığı ile enerji alt kesimlerinden oluşmaktadır. İnşaat sektörünün de bu sınıflamaya dahil edildiği bazı lüteratür kaynaklarında görölmektedir. Bununla birlikte, enerji üretimi ve inşaat sektörü ile maden çıkarımı, sanayi malı üretiminden oldukça farklı niteliğe sahip olduğundan ve de Türkiye ekonomisinde imalat sanayii, toplam sanayinin % 85-90’ını oluşturduğuş için sanayi sektörü denilince genelde imalat sanayii anlaşılmaktadır. Bu nedenle, toplam sanayiye temsil etmek üzere genellikle imalat sanayii analizlere konu olmaktadır (İmer, 2015:116).

İmalat sanayii, enerji ve madencilik sektörü 1980-2000 yılları arasında ortalama olarak % 4 oranında bir gelişme göstermiştir. 1981-1990 döneminde ortalama % 7,4 oranında büyüme gösteren bu sanayi sektörleri, 1991-2000 döneminde ortalama % 3,5’lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. 1990’lardan sonra çift rakamlı büyüme hızlarına da ulaşan sanayi sektörü, 1994 krizi nedeniyle % -6,2 ve 1999 yılında da % -5,2 oranına ulaşan bir düşüş göstermiştir (Arısoy, 2005: 47).

4. AMPIRİK ÇALIŞMA

4.1. Araştırmanın Konu ve Kapsamı

Proje konusu; Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye illerini kapsayan TR63 bölgesindeki imalat işletmelerinin inovasyon kabiliyetlerinin ortaya çıkartılmasıdır.

Bu proje kapsamında yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla işletmelerin inovasyon envanterinin ortaya çıkartılması ve böylece işletmelerin girişimcilik potansiyellerinin arttırılmasına yönelik yapılan ve yapılacak olan çalışmalara temel oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında yer alan firmaların inovasyon faaliyetleri konusundaki bilincin iyileştirilmesi ve inovasyon ikliminin iyileştirilmesi de araştırma kapsamında yer almaktadır.

TR63 bölgesinde yer alan imalat işletmeleri üzerinde yapılacak bu çalışma ile söz konusu işletmelerin inovasyon faaliyetlerinde daha başarılı çıktılar elde etmeleri, böylece diğer sektörlerle de katalizör rolü üstlenmeleri beklenmektedir.

4.2. Araştırmanın amacı

Projenin genel amacı, TR63 bölgesindeki imalat işletmelerinin inovasyon kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması ve işletmecilerin girişimcilik potansiyellerinin arttırılması için gerekli olan inovasyon kültürünün İyileştirilmesi çalışmalarına temel olacak inovasyon envanterinin ortaya çıkartılmasıdır.

Projenin özel amacı ise, proje kapsamında yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla işletmelerin inovasyon envanterinin ortaya çıkartılması ve böylece işletmelerin girişimcilik potansiyellerinin arttırılmasına yönelik olarak yapılan ve yapılacak olan her türlü çalışmaya temel oluşturma amaçlanmaktadır. Proje kapsamında gerçekleştirilecek olan faaliyetler neticesinde işletmelerin inovasyon ikliminin iyileştirilmesi ve inovasyon bilincinin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır.

Proje sonucunda TR63 bölgesinde yer alan illerdeki imalat sektörünün inovasyon kabiliyetlerine ilişkin eksik yanlar ve olumlu yanlar belirlenerek inovasyon veri tabanı elde edilebilecektir. Bu yolla üniversite sanayi işbirliği halinde geliştirilebilecek inovatif

çalışmalara ve dahi bölgesel kalkınmaya da olumlu katkı sağlayıcı bir çalışma elde edilebilecektir.

Proje kapsamında yapılacak olan araştırma ile,

- TR63 kapsamındaki imalat işletmelerinin endüstriyel simbiyoz çabalarına katkı sağlanmış ve arabuluculuk rolü üstlenilmiş olacaktır.
- TR63 bölgesi stratejik gelişme eksenleri içerisinde sanayide rekabet gücünün geliştirilmesi ve teknolojik gelişime katkı sağlanabilecektir.
- TR63 Doğu Akdeniz Bölge Planı kapsamında yer alan imalat işletmelerinin inovasyon çalışmalarına yönelik gerçekçi veri tabanı oluşturulması sağlanacaktır.
- Örneklem kapsamında yer alan firmaların inovasyon konusunda yapacakları planlama, stratejik araştırma ve fizibilite çalışmalarına da proje sonu elde edilen veriler yol gösterici olabilecektir.
- İnovasyon beceri envanteri ile yapılabilecek iyileştirme ve geliştirme çabalarında gerçekçi çözüm önerilerinin bulunmasına katkı sağlanabilecektir.
- Bölge kaynaklarının, katma değeri yüksek olabilecek şekilde ekonomiye daha fazla katkı sağlaması olanağına kavuşulmuş olacaktır.
- Uluslararası standartlardaki teknolojik altyapının oluşturulması amacına kavuşma olanakları sağlanabilecektir.
- Yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilecektir.
- Yanlış planlama çalışmalarının yapılmasının önüne geçilmesi sağlanabilecektir.
- Söz konusu proje ile, TR63 bölgesindeki firmaların inovasyon altyapılarına yönelik mevcut durum tespiti yapılmış olacaktır.
- Söz konusu proje ile, TR63 bölgesindeki firmaların inovasyon altyapılarına yönelik mevcut durum analizleri yapılmış olacaktır.
- Söz konusu proje ile, TR63 bölgesindeki firmaların inovasyon altyapılarına yönelik çözüm stratejisi oluşturulmasına katkı sağlanmış olacaktır.
- Sürdürülecek olan araştırma sayesinde mevcut durum analizi yanında, rekabet ve yenilikçilik kabiliyeti, bu konuda var olan tehdit ve olası fırsatlar da ortaya konulmuş olacaktır.

4.3. Örneklemin belirlenmesi

TR63 bölgesini oluşturan Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye illerinde faaliyet gösteren imalat işletmeleri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu 3 ilin Ticaret ve Sanayi Odasından alınan veriler sonucunda Hatay'da 160, Kahramanmaraş'ta 150 ve Osmaniye'de ise 60 adet imalat işletmesi incelenmiştir.

4.4. Anket Sonuçları ile TR63 Bölgesinin İmalat Sanayinin Durumu

Anket soruları içerisinde kuruluşların faaliyette buldukları yerler, istihdam durumu, sektörel dağılımı, bilim ve teknoloji alanında gerçekleştirilen faaliyetler v.b. bilgiler sorgulanmaktadır. Söz konusu bilgiler dikkate alınarak, anketi yanıtlayan TR63 Bölgesi'ndeki imalat sanayi kuruluşlarının yapısı, gelişim süreci ve örgütlenme düzeyine ilişkin bilgilerin verilmesi amaçlanmaktadır.

4.4.1. İşletmelerin Faaliyette Buldukları Yerler

TR63 Bölgesi'nde imalat işletmelerinin ilçelere göre dağılımı incelendiği zaman işletmelerin çoğunluğunun Kahramanmaraş ve Hatay Merkezlerinde Osmaniye'de ise Toprakkale ilçesinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bölge geneline bakıldığında imalat yapan firmaların Hatay'ın ilçelerine daha fazla dağıldığı görülmüştür. TR63 Bölgesi'ndeki sanayi yerleşimlerine bakıldığında firmaların genellikle Organize Sanayi Bölgelerinden bağımsız özel mülkiyetlerde toplandığı görülmektedir. Diğer illere oranla Hatay OSB'nin daha yoğun olarak kullanıldığı ve

limana yakın bir şehir olmasından dolayı özellikle ihracata yönelik yatırımlar için hem hammadde, hem mamul akışını sağlayacak mükemmel bir kavşak konumunda olduğu görülmektedir.

4.4.2. TR63 Bölgesindeki İşletmelerin İstihdam Durumu

TR63 Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların istihdam durumunun yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir. Bu tabloya göre işgücüne katılım oranının 25-34 yaş grubu arasında en fazla olduğu görülmektedir. Yıllara göre incelendiğinde 2010 yılından 2014 yılına kadar yaş gruplarının iş gücüne katılım oranında 55 yaş ve üzeri hariç hepsinde bir azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 1: TR63 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılım Oranı (%)

	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2010	32,8	48,7	61,7	60,3	26,4
2011	26,4	54,2	62,2	59,9	26,9
2012	22,7	52,5	60,4	60,1	27,8
2013	24,1	53	58,5	58,3	22,4
2014	25,9	49,4	57,4	55,4	30,8

Kaynak: TÜİK, 2016

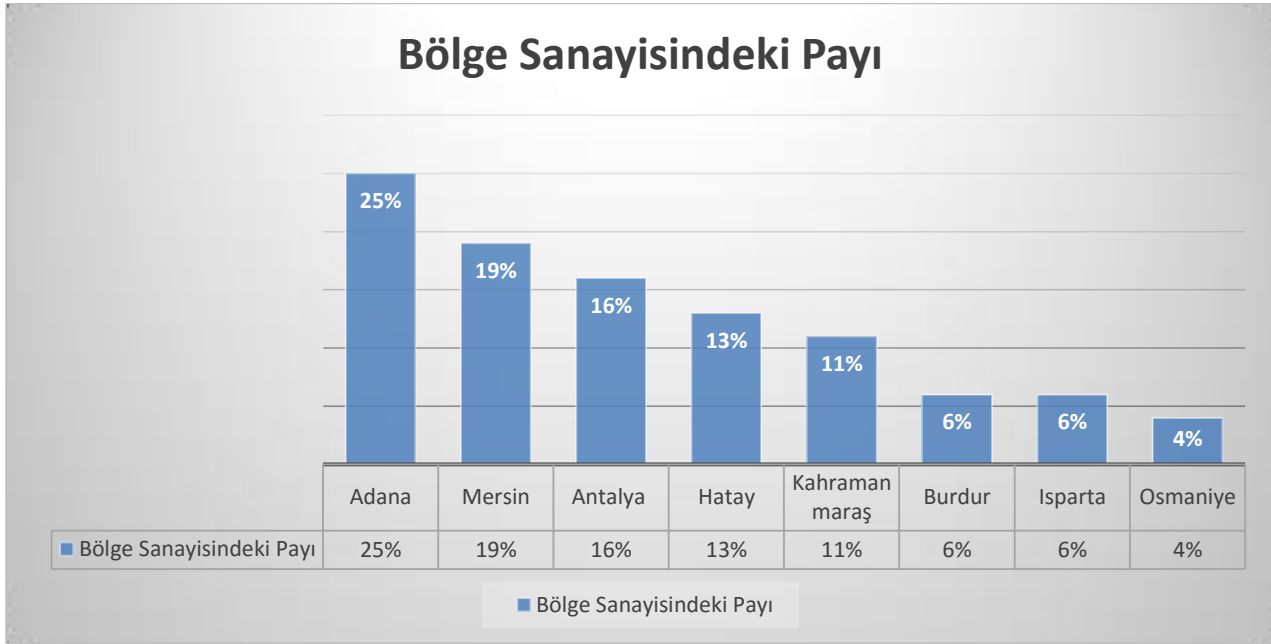
Ar-ge Sanayi sicil kayıtlarına göre Kahramanmaraş,Hatay ve Osmaniye illerinde çalışan personel sayısı, arge birimi ve kalite kontrol birimi olan firmaların sayısı ve bu birimlerde çalışan personel sayısı tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Çalışan sayısı ve Ar-Ge Sanayi sicil kayıtlarına göre

	Kahramanmaraş	Hatay	Osmaniye
Çalışan personel sayısı	51863	34845	14340
Ar-Ge birimi olan firma sayısı	74	41	29
Ar-Ge biriminde çalışan sayısı	762	89	85
Kalite kontrol birimi olan firma sayısı	232	116	91
Kalite kontrol biriminde çalışan sayısı	2516	366	457

4.4.3. TR63 Bölgesindeki İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Akdeniz Bölgesi içinde bulunun TR63 Bölgesinin sanayi payları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Kaynak: 81 il durum raporu, TC. Bilim , Sanayi ve Teknoloji Raporu

Bu tabloya göre Akdeniz Bölgesindeki illerin bölge sanayisi içindeki payları incelendiğinde, TR63 bölgesinde bulunan Hatay Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin sırasıyla Akdeniz Bölgesinde 4., 5. ve 8. sırada olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Akdeniz bölgesi sanayisinin %25'ini ve tek başına tüm Türkiye'de yer alan sanayi işletmelerinin yaklaşık %2'sine sahip olan Adana ile TR63 bölgesindeki tüm illerin sınırının olması avantajını Bölgenin iyi değerlendirmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sanayi alanındaki Adana ile TR63 bölgesindeki illerin yapacağı iş birliği TR63 Bölgesi illerinin lehine sonuçlanabileceği düşünülmektedir (TR63 Bölgesi mevcut durum analizi, www.dogaka.gov.tr)

Tablo 3: TR63 Bölgesi'nde Bulunan İllerin Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (%)

Ana Faaliyet Alanı	Kahramanmaraş	Hatay	Osmaniye
Gıda Ürünlerinin İmalatı	15	22	26
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Ve Teçhizat Hariç)	12	5	9
Makine ve Ekipman İmalatı	1	2	4
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	3	6	5
Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç)	3	10	1
Kimyasalların Ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	3	2	4
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	6	5	7
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	14	2	7
Mobilya İmalatı	3	15	1
Ana Metal sanayii	4	3	7
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	1	5	1
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı	2	1	4

4.4.3. TR63 Bölgesindeki İşletmelerin Bilim ve Teknoloji Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetleri

TR63 Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin bilim ve teknoloji alanında gerçekleştirilen faaliyetlerin sayısı aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir. Bu verilere göre Kahramanmaraş ilinde destek programları içerisinde en fazla proje San-Tez Programı kapsamında

gerçekleştirilmiştir. Hatay ve Osmaniye illerinde ise hiç bir projenin gerçekleştirilmediği görülmektedir. Osmaniye'de bulunun üniversitenin yeni açılmış olması ve henüz yetersiz olması bu durumu açıklayabilmektedir. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve Sanayisinin işbirliğinin iyi olmasından dolayı bilim ve teknoloji alanında kendilerini geliştirmektedirler.

Tablo 4: Kahramanmaraş İlinde Bilim ve Teknoloji Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Kahramanmaraş İlinde Bilim ve Teknoloji Faaliyetlerinin Sayısı		
Destek Programı	2014 Yılına Kadar Gerçekleştirilen Faaliyetler	2014 Yılında Gerçekleştirilen Faaliyetler
San-Tez Programı Destek	9	1
Kurulan Ar-Ge Merkezi	0	0
Kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	1	0
Destek Verilen Teknogirişimci	3	0

Tablo 5: Hatay İlinde Bilim Ve Teknoloji Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Hatay İlinde Bilim ve Teknoloji Faaliyetlerinin Sayısı		
Destek Programı	2014 Yılına Kadar Gerçekleştirilen Faaliyetler	2014 Yılında Gerçekleştirilen Faaliyetler
San-Tez Programı Destek	0	0
Kurulan Ar-Ge Merkezi	0	0
Kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	0	1
Destek Verilen Teknogirişimci	0	1

Tablo 6:Osmaniye İlinde Bilim Ve Teknoloji Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Osmaniye İlinde Bilim ve Teknoloji Faaliyetlerinin Sayısı		
Destek Programı	2014 Yılına Kadar Gerçekleştirilen Faaliyetler	2014 Yılında Gerçekleştirilen Faaliyetler
San-Tez Programı Destek	0	0
Kurulan Ar-Ge Merkezi	0	0
Kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	0	0
Destek Verilen Teknogirişimci	0	0

Kaynak: 81 il durum raporu, TC. Bilim , Sanayi ve Teknoloji Raporu

Tablo 7: Uygulamalı Girişimcilik Eğitime Hak Kazanan Adayların İlçelere Göre Dağılımı

İl	Başvuru Yeri	Kadın Girişimci Sayısı	Erkek Girişimci Sayısı
	Andırın	8	20

İl	İlçe	İşletmelerin Sayısı	
		İmalat	Diğer
Kahramanmaraş	Çağlayancerit	15	14
	Nurhak	6	22
	Merkez	15	15
	Elbistan	22	35
Hatay	Merkez	40	29
	İskenderun	16	9
Osmaniye	Merkez	27	21
Toplam		149	165

Kaynak: TR63 Bölgesi 2015 yılı Faaliyet Raporu, www.dogaka.gov.tr

Kosgeb, İşkur, Belediyeler gibi kurumların işbirliği ile verilen uygulamalı girişimcilik eğitimleri sayesinde insanlara istihdam ve yeni iş yeri kurma imkanı ortaya çıkmıştır. Bu eğitimlere TR63 bölgesinden toplamda 712 kişi başvuru yapmıştır. Fakat sınırlı bir sayıda kişiye eğitim verilebildiği için eğitime davet edilen kişi sayısı 349'dur. Eğitime katılan ve başarıyla bitirebilip sertifika almaya hak kazanan 314 girişimci bulunmaktadır. Programı başarıyla tamamlayan girişimci adayları kuracakları işleri için 50.000 TL'ye kadar hibe ve 100.000TL'ye

kadar faizsiz kredi desteğinden faydalanabilmektedir. Bu 314 girişimcinin ilçelere göre kadın ve erkek diye dağılımı tablo 7'de gösterilmektedir.

TR63 bölgesindeki girişimcilerin%18'i ulaştırma ve depolama sektörünü ve %11,25 'i imalat sanayi sektörünü tercih etmektedir.

Tablo 8:Sektörlere göre yatırım ve teşvik istatistikleri

İl	Sektörü	Sabit yatırım (Milyon TL)	
		Sabit yatırım	İstihdam
Kahramanmaraş	Enerji	2.107	662
	Hizmet	487	3.332
	İmalat	6.438	27.067
	Madencilik	61	362
	Tarım	69	677
	Toplam	9.162	32.100
Hatay	Enerji	3.274	466
	Hizmet	2.718	8.309
	İmalat	2.614	8.571
	Madencilik	23	257
	Tarım	17	230
	Toplam	8.645	17.833
Osmaniye	Enerji	1.125	277
	Hizmet	430	1.688
	İmalat	1.744	5.843
	Madencilik	11	120
	Tarım	10	85
	Toplam	3.320	8.013

Kaynak: Ekonomik Bakanlığı, 2015

TR63 Bölgesinin yatırım ve teşvik durumunun sektörlere göre istatistiki verileri tablo 8'de görülmektedir. Bu tabloyu incelediğimizde en fazla yatırımın ve istihdamın imalat sektöründe olduğu görmekteyiz. Türkiyede imalat sektöründe alınan teşviklerin %44,1'i TR63 Bölgesi

oluşturmaktadır. Aynı zamanda teşviklerde Kahramanmaraş imalat sanayinde öngörülen istihdam 27.067 kişi ile Türkiye'nin %41'ini oluşturmaktadır.

6. SONUÇ

Bu araştırma TR63 Bölgesinde faaliyet gösteren imalat işletmelerinin inovasyon kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması ve işletmecilerin girişimcilik potansiyellerinin artırılması için gerekli olan inovasyon kültürünün iyileştirilmesi çalışmalarına temel olacak inovasyon envanterinin ortaya çıkartılması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu amaçla öncelikle detaylı bir yazın taraması gerçekleştirilmiş ve literatürde henüz çok yer almayan inovasyon kültürü kavramı açıklanmıştır. Bunun yanında önceki çalışmalar yöntem ve bulgular bakımından da incelenmiştir. Bu çalışmaların uygulamış oldukları ölçeklerden güvenilir ve geçerli olduğu ifade edilenler uyarlanarak bir anket formu elde edilmiştir. Bu formun ön-testi gerçekleştirilmiş ve uzman görüşleri dikkate alınarak düzeltmeler yapılmıştır.

Forma son hali verildikten sonra örneklem belirleme ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ticaret ve Sanayi Odası Veri tabanı kullanılarak kapasite raporlarından evren belirlenmiş ve bunu temsil edebilecek örneklemin sayısı 370 olarak belirlenmiştir.

Araştırma bölgemiz olan TR63 Bölgesinin Akdeniz Bölgesini içerisinde sanayi alanında payları incelendiğinde görülmektedir ki; Hatay Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin sırasıyla Akdeniz Bölgesinde 4., 5. ve 8. sıradadırlar. Aynı zamanda Akdeniz bölgesi sanayisinin %25'ine hakim olan Adana ile komşu iller olması TR63 Bölgesinin en büyük ve iyi değerlendirmesi gereken bir avantajıdır. Bu nedenle Adana ile sanayi alanında yapılabilecek iş birlikleri TR63 bölgesinin gelişimi için büyük bir fırsat niteliğindedir.

İmalat sanayinin alt sektörlerini incelediğimizde sektörel dağılımın en fazla gıda ürünlerin imalatında olduğu görülmektedir. Kahramanmaraş ili için gıda ürünleri imalatını tekstil ürünleri imalatı takip etmektedir. Kahramanmaraş'ın tekstil sektöründe kendini geliştirdiğini Türkiye sıralamasında önemli bir yerde olduğu bu veriler ile de doğrulanmaktadır. Hatay ilinde ise 2.sırayı mobilya ürünleri imalatı almaktadır. Osmaniye ilinde ise gıda ürünlerinden sonar metal ürünlerin imalatı sektörel dağılım içinde 2.sırada yer almaktadır.

TR63 bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin inovasyon kabiliyetlerini geliştirmeleri adına bilim ve teknoloji alanında bir çok destek sağlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda San-Tez Programı Destek programı ile en çok proje gerçekleştiren Kahramanmaraş ili olmuştur. Aynı zamanda Kahramanmaraş 2014 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurmuştur.

TR63 Bölgesinin yatırım ve teşvik durumunun sektörlere göre istatistiki verileri incelendiğinde en fazla yatırımın ve istihdamın imalat sektöründe olduğu görülmektedir. Türkiyede imalat sektöründe alınan teşviklerin %44,1'i TR63 Bölgesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda teşviklerde Kahramanmaraş imalat sanayinde öngörülen istihdam 27.067 kişi ile Türkiye'nin %41'ini oluşturmaktadır.

Böylece, yazına katkı sağlaması ümit edilen bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Angel, R. (2006). "Putting an Innovation Culture into Practice". *Ivey Business Journal*, 1-5.

Arısoy, İ. (2005). "Türkiye'de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1): 45-68.

Bulut, E., Yay, B. & Pürçüklü A. (2013). " TRC3 Bölgesi İmalat Sanayi Envanteri Raporu", ss: 1-72.

Drucker, P.(1998), The Discipline of Innovation, Harvard Business Review, November-December

Gandotra, N. K. (2010). "Innovation Culture For Sustainable Competitive Advantage". *APJRBM*, 1(2):51-59.

Gümüş,R., (2000). "İnovasyon Kültürü Üzerine", ss:162-166.

http://www.vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Inovasyon/Inovasyon_Kulturu_Uzeri_ne.pdf

İmer,H., (2015). " Türkiye İmalat Sanayiinde Sektörel Kümelenme Ve Rekabet Gücü: Seçilmiş Bölgeler İçin Bir Analiz" Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Judge, W. Q., Fryxell, G. E., & Dooley, R. S. (1997). "The New Task of R&D Management: Creating Goal-Directed Communities For Innovation", *California Management Review*, 39(3), ss. 72-85.

Ruivo, P., Oliveira, T. & Neto, M., (2012),"ERP use and value: Portuguese and Spanish SMEs", *Industrial Management & Data Systems*, 112(7), pp. 1008 – 1025.

Russell, R. D. (1989). "How Organisational Culture Can Help to Institutionalise the Spirit of Innovation in Entrepreneurial Ventures". *Journal of Organizational Change Management*, 2(3):7- 15.

Yiğit, S., (2014), "Kültür, Örgüt Kültürü ve İnovasyon İlişkisi Bağlamında İnovasyon Kültürü", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27), ss. 1-7.

http://www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_500_LK6T40MO_TR63-Bolgesi-Mevcut-Durum-Analizi.pdf

[http://www.sanayi.gov.tr/userfiles/file/81%C4%B0L%20SANAY%C4%B0%20DURUM%20RAPORU30_05_2015%20\(1\).pdf](http://www.sanayi.gov.tr/userfiles/file/81%C4%B0L%20SANAY%C4%B0%20DURUM%20RAPORU30_05_2015%20(1).pdf)

http://www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_599_ZB1Y04LB_2015-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf

http://www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_53_YU6L58JV_istatistiklerle-TR63.pdf

EKLER

Tablo Ek 1-Kahramanmaraş İmalat Sanayi Üretimi (%)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	-0,6	-0,1	1,5	0,2	0,7	-1,6	0,5	-0,1	0,0	1,0	-0,2	-2,0
2013	1,4	1,9	-0,2	0,8	-0,9	2,7	-0,1	-2,8	4,7	-2,1	1,8	-0,7
2014	2,3	-0,6	-0,7	1,0	-1,7	0,5	1,8	-1,7	2,8	-2,0	-0,1	0,7
2015	1,4	1,7	2,2	0,0	2,0	2,4	-1,5	2,9				

Tablo Ek 2- Kahramanmaraş Sektörlere Göre Sanayi Üretimi Aylık Değişim Oranı (%)

		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Toplam Sanayi	2014	2,3	-0,5	-1,3	1,0	-0,9	0,0	2,4	-2,6	2,7	-2,0	-0,1	0,7
	2015	-1,1	1,8	2,3	0,0	-1,9	2,1	-1,5	2,9				
Ara malı imalatı	2014	3,1	-0,9	-1,1	0,6	0,0	-2,2	0,8	-1,4	1,4	-0,7	-0,0	0,3
	2015	-2,1	1,3	1,1	0,4	-0,6	2,3	-2,0	1,7				
Enerji	2014	0,2	1,4	-1,0	2,1	-2,4	0,3	2,0	-1,8	3,9	-3,7	0,5	-1,7
	2015	1,1	1,1	1,3	0,6	1,3	-1,9	1,8	1,3				
Sermaye malı imalatı	2014	0,5	0,3	-1,9	1,0	-0,2	3,8	4,5	-3,3	1,8	-3,5	-1,2	3,9
	2015	0,9	1,7	4,2	-1,5	-7,4	4,2	1,7	5,3				
Gıda ürünleri imalatı	2014	3,5	-3,3	0,3	1,4	-3,2	1,3	1,4	1,0	-2,4	-0,3	1,7	0,8
	2015	-2,2	2,3	0,5	-0,3	1,3	0,7	-1,7	2,1				
Tekstil ürünleri imalatı	2014	3,3	-2,4	1,2	-1,7	-2,7	0,5	-2,1	-0,8	3,3	-2,9	-0,4	-3,3
	2015	-2,6	2,3	0,4	1,3	1,1	-0,2	-0,5	3,6				
Kağıt ürünleri imalatı	2014	3,6	1,7	-0,9	-2,6	0,8	-0,9	-0,9	-1,3	3,9	0,9	1,4	0,3
	2015	-1,3	-1,8	4,5	1,8	2,0	-1,5	-1,8	5,1				
Kimyasal ürünlerin imalatı	2014	3,5	0,9	-2,1	-0,2	-1,1	1,4	0,0	-4,1	0,0	-0,2	1,8	0,6
	2015	-0,7	1,0	2,5	1,5	1,1	0,4	-2,0	3,3				
Ana metal sanayii	2014	-1,4	-2,9	-0,1	0,6	2,7	-1,4	-1,0	1,1	1,3	-5,1	-0,1	0,0
	2015	-2,6	4,4	1,9	-0,1	-1,2	0,9	-2,2	4,3				
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2014	2,3	-2,1	0,9	1,9	-0,6	-1,8	0,7	-0,5	0,8	0,0	-1,3	0,7
	2015	-1,7	1,8	1,2	-1,0	-0,2	2,6	-1,1	0,9				
Mobilya imalatı	2014	-1,8	1,6	0,0	1,5	-4,7	-1,9	5,4	7,4	-0,3	-1,0	-6,5	2,1
	2015	0,1	8,0	4,9	-2,4	-7,4	6,8	-1,2	1,6				

Tablo Ek 3- Kahramanmaraş Sektörlere Göre Kapasite Kullanım Oranı (%)

		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Toplam Sanayi	2014	73,9	73,3	73,1	74,4	74,4	75,3	74,9	74,7	74,4	74,9	74,5	74,6
	2015	73,7	72,8	72,4	74,1	74,9	75,1	75,9	74,8				
Gıda ürünleri imalatı	2014	72,1	72,3	69,9	70,6	70,3	71,1	71,1	69,2	69,6	73,1	72,8	73,1
	2015	72,1	70,3	69,3	69,7	70,3	68,6	69,8	68,7				
Tekstil ürünleri imalatı	2014	79,7	79,7	79,0	80,2	81,3	81,2	80,1	79,7	79,1	79,9	80,2	79,3
	2015	77,5	77,0	75,1	73,6	76,8	74,2	77,5	77,2				
Kağıt ürünleri imalatı	2014	79,1	80,7	81,2	81,3	82,4	81,4	79,4	81,7	80,1	79,9	81,2	82,2
	2015	80,7	81,9	81,9	83,4	82,2	83,3	82,7	83,6				
Kimyasal ürünlerin imalatı	2014	76,5	77,2	80,2	78,6	80,2	79,0	79,3	77,1	72,3	72,5	70,3	74,2
	2015	76,8	78,5	74,7	76,7	75,8	78,8	78,1	76,2				
Ana metal sanayii	2014	-1,4	-2,9	-0,1	0,6	2,7	-1,4	-1,0	1,1	1,3	-5,1	-0,1	0,0
	2015	-2,6	4,4	1,9	-0,1	-1,2	0,9	-2,2	4,3				
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2014	73,0	73,4	72,5	72,9	74,4	75,6	73,9	74,5	74,5	73,3	72,1	72,8
	2015	71,8	72,0	71,3	71,8	73,1	73,9	72,8	72,2				
Mobilya imalatı	2014	69,1	69,8	71,0	72,0	72,2	73,2	72,7	72,5	72,9	72,9	71,7	71,3
	2015	70,7	70,1	70,2	71,1	71,2	73,0	72,9	73,9				

Tablo Ek 4- Hatay İli Sektörlere Göre Kamu Yatırımları (Bin TL)

Sektörler	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eğitim	34.93	51.6	53.171	77.906	113.1	99.819
Enerji	9.000	30.5	28.952	22.606	27.728	1.310
İmalat	-	-	-	512	-	250
Konut	2.676	2.48	2.000	700	8.050	800
Madencilik	177	13.2	107.8	355.96	9.372	-
Sağlık	24.10	12.1	13.300	16.400	24.462	44.505
Tarım	35.33	35.8	43.230	66.362	63.358	80.880
Turizm	2	2	752	1.002	1.002	1.000
Ulaştırma	69.23	21.7	24.912	44.734	11.289	14.156
Diğer Kamu Hizmetleri-İktisadi	64.461	45.730	40.275	10.100	17.000	26.162
Diğer Kamu Hizmetleri-Sosyal				37.344	59.424	61.619
Toplam	239.9	213.	314.4	633.62	334.7	330.501